ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 4.1

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 10.11.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Jo'rabek Cho'tmatov, t.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Mahliyo Botirova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 10.11.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Журабек Чутматов, д.и.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Махлиё Ботирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 10.11.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Jurabek Chutmatov, Doctor of Philosophy in History (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Makhliyo Botirova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

Solixo‘jayeva Havasxon Zokirjanovna
Professor Nosirjon Uluqov – Namangan onomastika maktabi asoschisi 7

XAKIMOVA MUHAYYO KARIMOVNA
O‘zbek tili abstrakt leksikasida zidlik munosabatlari 11

SHUKUROV AXAT AXMATOVICH
Sinonimlarning lingvostilistik xususiyatlari 16

TURDIMURODOV SIROJIDDIN ESHQOBILOVICH
Yashirin, yumshatilgan va bilvosita ifodalangan ma’nolar tahlili
(evfemik ibora va maqollar misolida) 20

KURBANAZAROVA NARGIS SHODIYEVNA
Tortuvli etnonimining etimologik tahlili 23

TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVICH
Ziyoratgohlar etimonining lingvomadaniy kodlarda aks etishi: sangardak teotoponimi 26

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Doston frazeologiyasida mifologik qatlamning lisoniy ifodasi
(Surxondaryo turkum dostonlari misolida) 29

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Badiiy so‘z san’atida dialogning ifodasi (Odil Yoqubov asarlari misolida) 32

ISOQOVA FERUZA SHAMSIDDIN QIZI
Kommunikatsiya, muloqot va diskurs: tushunchalarning farqlanishi va
diskursning kommunikativ maqomi 35

САЙДУЛЛАЕВА РАНО ИБАДОВНА
Проблема терминологической фиксации онимной периферии 38
(на материале русского и узбекского языков) 38

SULEYMANOVA NILUFAR KAMILOVNA,
TUKHTABAYEVA NILUFAR UKTAMJONOVNA
A token-level audit of acoustic measurements in british english vowel reduction 42

QULBULOV SHERQUZI TOSHTEMIROVICH
O‘zbek adabiy tilida nutq uslublari: funksional xususiyatlar va qo‘llanish mezonlari 45

TOJIYEVA DILDORA KOMILJON QIZI
Muammoli maqolada faktlardan foydalanish tartibi 50

ZAYNIDDINOVA ROZIYA SAIDAKBAROVNA
Nato harbiy terminologiyasining shakllanishi: institutsional va me’yoriy model 54

NURMATOVA DURDONA SHUXRAT QIZI
Ingliz va o‘zbek tillarida frazeologik birliklar baho ma’nosining nutqiy aktlarda voqelanishi 57

МУНДАРИЖА

ISLOMOVA BARNO XABIBULLA QIZI
O‘zbek tilida morfologik noaniqlik turlari: tasnif va avtomatik tahlildagi o‘rni 62

HAMROYEV SARDOR AKMALJON O‘G‘LI
Badiiy matnda makon deyksisini o‘rganishning
lingvopragmatik va diskursiv yondashuvlari 67

QURBONOVA MARJONA ERKINJON QIZI
Said Ahmadning «Ufq» trilogiyasida qo‘llangan antroponimlarning
lingvokulturologik talqini....71

ADABIYOTSHUNOSLIK

ALIMOV PARDA,
TOSHPO‘LATOV ZAYNIDDIN IBODULLO O‘G‘LI
Shafoat Rahmatulla Termiziyning ijodiy yo‘li....75

OCHILOVA OZODA BAXTIYOROVNA
Syujet yaxlitligida «davr, shaxs, muallif» uchligi sintezi....80

OBIDJONOVA MA’SUMA
O‘zbek va ingliz ilmiy fantastikasida kelajak motivining badiiy-poetik xususiyatlari....84

PARDAYEVA DILFUZA RAIMOVNA
Insider and outsider perspectives: the earliest literary models of amir timur
in uzbek and russian traditions (oral epic and medieval written sources) 87

ABDUNAZAROV O‘TKIR SAYDULLAYEVICH
A.Oripovning «Jannatga yo‘l» dostonida inson va jamiyat ziddiyatining badiiy talqini 92

ABDULLAYEVA NILUFAR IBRAGIM QIZI
Avhadiy Marog‘iy va Yusuf Amiriy «Dahnoma»larida
o‘n noma janrining poetik transformatsiyasi 95

XURRAMOVA TO‘LG‘ANOY MUZAFFAROVNA
Hakim Termiziy asarlarining adabiyotshunoslik talqini:
janr, timsol va axloqiy-didaktik an’ana masalalari....99

TA’LIM

ДЖУМАНАЗАРОВА ЗИЛОЛА ОБИДЖОНОВНА
Цифровые и интерактивные технологии в содержании
методической подготовки будущих учителей русского языка 104

МИРЗАЕВА ШАХЛО РИЗАЕВНА,
РУЗИЕВА МУШТАРИ ХУСНИДДИН КИЗИ
Эффективность развития русской диалогической речи студентов национальных групп....109

ТУРГУНОВА САЙЕРА АХМАДЖАНОВНА
Проблемное обучение в преподавании специальных филологических дисциплин 112

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 10
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

TORTUVLI ETNONIMINING ETIMOLOGIK TAHLILI

Kurbanazarova Nargis Shodiyevna,
Termiz davlat universiteti dotsenti,
filologiya fanlari doktori

Qo‘ng‘irotlarning tarixi va sharhi ko‘p. Qo‘ng‘irot urug‘ining ildizi chinordek baquvvat. Baxshilari kuylab kelgan dostonlari, Alpomish-u Barchinoylari umrboqiydir. Sarvari olam qo‘ng‘irotning beshta urug‘iga beshta hislatni ko‘proq bergan deyishadi. Unga ko‘ra: *vaxtamg‘aliga* shajaralik, *qo‘shtamg‘aliga* sarkardalik, *qonjig‘aliga* boylik, *oyinniga* mullalik, *tortuvliga* botirlik berilgan emish[1]. Ilmiy manbalarda ham mazkur urug‘ning nomlanishi bo‘yicha ko‘plab etimologik qarashlar mavjud[2]. O‘zbek qo‘ng‘irotlarning shajarasini ishlab chiqishda T.Nafasov va B.Karmishevalar katta hissa qo‘shganlar. Karmisheva asarida keltirilgan qo‘ng‘irotlarning geneologik jadvalida ham bu qabilaning beshta katta urug‘dan: *vaxtamg‘ali, qo‘shtamg‘ali, qonjig‘ali, oyinli* va *tortuvli*dan iborat ekanligi ko‘rsatiladi. Ilmiy manbalar bilan birga xalq og‘zaki ijodi va insonlar orasida og‘izdan-og‘izga ko‘chib yurgan xalq etimologiyasiga ko‘ra *qo‘ng‘irot* urug‘ining asosiy katta guruhlari boshqa urug‘lardan ajralib, farqlanib turishi uchun o‘z tamg‘asi – bayrog‘i, muhriga ega bo‘lgan. Shu tamg‘alarning shakli va nomi urug‘ vakillarining tarixi, ota-bobolari, ularga xos bo‘lgan xarakter-xususiyat, asosiy mashg‘uloti, kasbi-kori va yashash manzillariga ishora bergan.

Qo‘ng‘irot urug‘ining bosh tarmoqlaridan biri – *tortuvli* etnonimi xalq orasidagi rivoyatlarga va ba'zi ilmiy manbalarda keltirilgan ma'lumotlarga ko‘ra «tortiq qilish», «in'om etish» ma'nolarini ifodalaydi. Yoshi o‘tib, ancha keksayib qolgan Qo‘ng‘irot boboga ikkinchi xotini tomonidan in'om etilgan, tortiq qilingan[3] (xalq orasidagi boshqa bir afsonaga ko‘ra xon tomonidan Qo‘ng‘irot boboga sadoqatli xizmati uchun taqdim etilgan, in'om etilgan kichik xotini tomonidan dunyoga keltirilgan farzand bo‘lgani uchun *tortuvli* nomini olgan) o‘g‘li – Jiyanbekning avlodi bo‘lib, eng kichik urug‘ guruhi hisoblanadi.

Tortuvlilarning tarixi juda qadim davrlarga borib taqalishi bir qancha ma'lumotlarda ham aks etgan. Ularda *tortuvli* urug‘i mo‘g‘ullardan ham oldin O‘rta Osiyo hududida mavjud bo‘lgan degan qarashlar bor. Mazkur urug‘ning Movarounnahrda Chingizxon istilosidan ilgari yashaganliklarini isbotlovchi asoslardan biri sifatida uning nomlanishi keltiriladi. Ya'ni, *tortuvli* so‘zi shu yerda qadimdan tog‘larda yashab kelayotgan xalqning nomi bo‘lib, tog‘ turklari (*tor – tur, turk; tuv – tov, tog‘*) degan ma'noni anglatadi, deb hisoblanadi Baxshilar tomonidan kuylangan termalar, xalq og‘zaki ijodiga oid ba'zi afsona va rivoyatlarda mazkur urug‘ haqidagi o‘rinlarni uchratishimiz mumkin. K.Marqayevning tadqiqotida esa mazkur urug‘ nomi tamg‘a shakliga asoslangan deb keltiriladi. Tadqiqotchi B.Karmishevaning fikriga tayanib, tortuvlining tamg‘asi *tortug‘ – to‘rt tug‘, to‘rt nayzali, shoxsimon bo‘lgan* deb hisoblaydi va urug‘ nomiga asos bo‘lgan deb ta'kidlaydi[4].

«Alpomish» dostonida keltirilishicha, Alpomish ham tortuvlidan bo‘lgan[5]. Mahmatqulboy qo‘ng‘irotlarning bosh bobosi, uning o‘g‘li Jiyanbek tortuvlining bobosi hisoblanadi. Qo‘ng‘irot urug‘ining shunqori, gapga yetar zukkosi tortuvli olti urug‘ – *to‘g‘iz, o‘r, mo‘nka, oboqli, cho‘poq, maydataboq*. Shu guruh tarkibiga kiruvchi urug‘lar borasida ba'zi tortishuvli o‘rinlar mavjud. Biz asosiy shajara sifatida to‘g‘ri deb hisoblaganimiz va tayanib ish olib borayotganimiz B.Karmisheva[6] tasnifidan boshqa bir qator manbalar farqlanadi. Xususan, ba'zi manbalarda moydatovoq (maydataboq) urug‘i tortuvlining tarkibiga kirmaydi[7]. Saqlanib qolgan ma'lumotlarga ko‘ra:

[1] Раҳимов Т. Алпнома. – Тошкент: Муҳаррир, 2019. – Б.136.

[2] Bu haqda to‘liqroq qarang: Kurbanazarova N. Etnonimlar etimologiyasi. – Toshkent: Bookmany print, 2025. – B. 55-65.

[3] Қораев С.Қ., Арифбаев А.Ҳ. Ўзбек халқи этногенезини ўрганишда этнонимларнинг роли. “Ўзбек халқининг келиб чиқиши: илмий-методологик ёндашувлар, этногенетик ва этник тарих” мавзусидаги республика илмий-назарий семинар материаллари. – Тошкент, 2024. – Б. 63.

[4] Марқаев К. Ўзбек тили этнонимларининг лисоний тадқиқи: Филол.фан. номз. дис. – Тошкент, 2007. 67.

[5] Зарипов Х. Алпомиш.– Тошкент: Шарқ, 1998.

[6] Кармишева Б.Х. Очерки этнической истории южных районов Таджикистана и Узбекистана. – Москва: Наука, 1976. – С. 90-94.

[7] Норбоев Н. 92 бовли ўзбек эли. Ўзбек элининг қабила ва уруғлари ҳақида. – Тошкент, 1997. – Б. 20.

To‘raquldan *to‘g‘iz*, Mo‘minqul Jebachidan *mo‘nka*, O‘rozmatdan *o‘r*, Choridan *cho‘poq*, Cho‘tboydan *qorabo‘yin*, Abrahmatboydan *oboqli* urug‘i tarqalgan[1].

Tortuvli urug‘ining ichki bo‘linishi quyidagicha: *To‘g‘iz: sadiri, bo‘rboy, obiz, kirboloq, mandat, balxiyonbosh, qo‘shchi, shoxol, ko‘kkalbosh; o‘r: shayxnazar, o‘ris, dalba, itbaliq, chuva, jostobon; mo‘nka: so‘ngkeldi, o‘razoq, marday, bo‘g‘robachcha, kalbachcha; cho‘poq: qorabo‘yin, Abray, qoshqa, qizilbosh, sorixo‘ja, Oshir kichkina; oboqli: murodbachcha, qaroqchi, cholish, bo‘z qiyiq, shudgor, qizilbelbov*[2]. Ayrim adabiyotlarda *xurosoni* urug‘i tortuvlining 6 ta eng katta urug‘laridan biri sifatida ko‘rsatiladi[3].

Tarixiy manbalarda tortuvli urug‘i Chingizxondan oldin kelgan va hatto Movarounnahr janubining qadimgi qabilalaridan biri deb hisoblash mumkin deb ta’kidlanadi. Bunga tortuvli tarkibidagi urug‘ nomlarining o‘zi guvohlik beradi. Ulardan VIII-XII asrlarda Movarounnahrda yashagan *to‘g‘uz (to‘qqiz o‘g‘uz), ming to‘g‘uz*, XIII asrdan keyin kelgan *tulkichi, mo‘nka* urug‘larini misol qilib keltirish mumkin.

Qayd qilingan ma’lumotlar tortuvlilarning Movarounnahrning qadimiy qabilalaridan biri ekanligini ko‘rsatadi. Buni uning nomidan ham bilib olsa bo‘ladi. Ya’ni, tortuvli so‘zi shu erda qadimdan tog‘larda yashab kelayotgan xalqning nomi bo‘lib, *tog‘ turklari* (*tor-tur, turk; tuv-tov, tog‘*) degan ma’noni anglatadi. Shayboniyxon istilosidan keyin Surxondaryo hududiga Dashti Qipchoq qabilalarining o‘rnashuvi bilan *tulkichi, mo‘nka* va boshqa mustaqil qabialar tortuvli qabilasi ittifoqiga kiradi[4].

Ayrim manbalarda oboqli tortuvlining urug‘lari orasiga kiritilmagan[5]. Biz o‘rgangan va tahlil qilgan ma’lumotlarga ko‘ra oboqli tortuvli urug‘ining tarkibiga kiradi. Oboqli urug‘ining deyarli barcha shoxobchalariga mansub keksa avlod vakillari o‘zlarining bosh urug‘ini tortuvli deb hisoblashadi.

Xalq orasida oboqli/oboxli bilan aralash qo‘llaniladigan *avaxli* urug‘i ham bor. Qo‘ng‘irotlarning *tortuvli* tarmog‘i tarkibiga kiruvchi *oboxli* etnonimi hamda ba’zi olimlarning qo‘ng‘irotlar tasnifi berilgan ayrim jadvallarida, xususan, Karmishevaning tasnifida *vaxtamg‘ali* tarkibida ham mavjud deb hisoblangan *abaqli* urug‘i bilan fonetik jihatdan farqlanuvchi bir urug‘ deb hisoblaymiz. Ayrim ilmiy manbalarda ham bu shakllar bir urug‘ nomini ifodalashi ko‘rsatilgan: *avoqli* – o‘zbek xalqi tarkibidagi urug‘lardan biri. Qipchoqsaroylarning, Qashqadaryo bo‘yidagi *saroy* urug‘ining, Qashqadaryo va Surxondaryo *qo‘ng‘irot*larining tarkibida *avoqli/aboqli* urug‘i mavjud[6].

Mazkur urug‘ning asosi ayrim tarixchilarning fikricha, *«avax»* bo‘lib, *avax eli* so‘zining qisqartmasidir[7]. Hozirgi kunda Surxondaryo hududida yashovchi qo‘ng‘irotlar tarkibidagi eng faol va ko‘p sonlilardan hisoblanadi. Jarqo‘rg‘on, Qumqo‘rg‘on, Bandixon va Boysun tumanlarida yashovchi qo‘ng‘irotlarning asosiy qismini aynan shu urug‘dagilar tashkil etadi. Yuqoridagi hududlarda yashovchi keksa avlod vakillari o‘zlarini Chingizxon bilan bog‘laydilar. Tashqi ko‘rinish jihatidan ham mo‘g‘ullarga xos antropologik ko‘rinishga ega bo‘lgan *oboxli*lar (*oboqli, aboqli, avoqli, avoxli*)ning ayrimlari o‘zlarini *vaxtamg‘ali* tarkibidagi urug‘ deb hisoblasalar, ayrimlari *tortuvli*ning *oboxli*si deb biladilar.

Mazkur etnonim etimologiyasiga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, tarixchilarning fikrlariga ko‘ra, *aboxli* urug‘ining kelib chiqish tarixi juda uzoq bo‘lib, qadimiylik bo‘yicha, hatto, xunnlardan ham o‘zib ketadi. Ular O‘rta Osiyo hududidan to Tinch okeanigacha bo‘lgan hududlarda, shuningdek, Shimoliy Amerikaning g‘arbiy qirg‘oqlarida ham yashashgan. Bunga dalil sifatida hozirgi AQShning g‘arbida yashovchi *navax* (aboxli urug‘i ba’zan avaxli deb ham ataladi) qabilasini keltirish mumkin[8].

Navax va boshqa qabilalarning Shimoliy Amerikaga qachon ko‘chib borishgani aniq emas. Tadqiqotchilarning fikriga ko‘ra, *navax*lar mansub bo‘lgan katta *na-dene* oilasi Shimoliy-Sharqiy Osiyodan ancha kechroq ko‘chib kelgan qabilalarning avlodlaridir. E.Sepir ularning tilini tibet-xitoy tillari oilasi bilan aloqadorligi haqidagi fikrini ilgari suradi va ularning Amerikaning Osiyoga yaqin shimoliy-g‘arbiy hududlarida yashashlari ham tasodifiy emas deb hisoblaydi[9].

Ushbu urug‘ning tarixiyligini isbotlovchi yana bir asos ularning *saroy, qo‘ng‘irot* va *kenagas*lar tarkibida mavjudligidir. *Oboxli*arning qachondir yirik qabila bo‘lganligi hamda Chingizxon yurishlaridan so‘ng O‘rta Osiyo va boshqa o‘lkalarga ko‘chib kelib, turli ellarga tarqalib ketganligi shu urug‘ning keksa vakillari tomonidan aytilgan fikrni tasdiqlaydi.

Boshqa bir manbada esa *avoqli/aboqli* – bir

[1] Раҳимов Т. Алпнома. – Тошкент: Муҳаррир, 2019. – Б. 136.
[2] Раҳимов Т. Алпнома. – Тошкент: Муҳаррир, 2019. – Б. 12.
[3] Дониёров Х. Ўзбек халқининг шажара ва шевалари. – Тошкент, 1968. – Б. 87.
[4] Умаров И. Ўрта Осиёда туркий халқларининг этногенезиси (қўғиротлар) 1-китоб. – Қарши: Насаф, 2003. – Б. 23.
[5] Эшим Олтинбош. Хомкон. – Тошкент, 2022. – Б. 8.
[6] Нафасов Т. Қашқадарё қишлоқномаси. – Тошкент: Муҳаррир, 2009. – Б. 38.
[7] Умаров И. Ўрта Осиёда туркий халқларининг этногенезиси (қўғиротлар) 1-китоб. – Қарши: Насаф, 2003. – Б. 16.
[8] Ефимов А.В., Токарева С.А. Народы Америки. Том I. – Москва, 1959. – С. 30.
[9] Ефимов А.В., Токарева С.А. Народы Америки. Том I. – Москва, 1959. – С. 30.

necha turkiy xalqlarga xos urug‘. Qirg‘iz, qoraqalpoq, qozoq, boshqird xalqlarining *avaqlы, abaqlы, abaxlы* urug‘i borligi ma’lum. *Avaq/oboq* – tamg‘a shaklining nomi. Tamg‘a qora uyning uvug‘iga o‘xshash, to‘g‘ri chiziqning boshi yonga qayrilgan shakli. Shunday boshi egik to‘g‘ri chiziq shaklidagi tamg‘a mollarga qo‘yilgan. Tamg‘aning shakli asosida urug‘ nomlangan[1].

Yuqorida keltirilgan har ikki ma’lumot ham to‘g‘ridek ko‘rinadi. Biz, tahlil qilib chiqqan ma’lumotlarimizga asoslanib, tamg‘a nomi bilan bog‘liq nom ekanligi haqidagi fikrni yoqlaymiz. Chunki etnonimlar lingvistik jihatdan o‘rganilgan ko‘plab manbalarda tarkibida *-li* qo‘shimchasi mavjud etnonimlar tamg‘a shakliga ko‘ra nomlangan deb ko‘rsatilgan[2]. K.Marqayev tamg‘a va maxsus belgilar asosida shakllangan 40 ga yaqin etnoslar haqida ma’lumot beradi. Bular: *uvoq, avoqli, barmoq, boltali, boymoqli, ishqili, tuyoqli, cho‘michli, qaychili, qayroqli, changoyoq, chavtik, o‘roqli* va boshqalar[3]. Tarkibiga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, har birida *-li* qo‘shimchasi mavjud. Oboxli etnonimi ham *avax/abox/obox+li* shaklidan tarkib topgan deb hisoblab, *avoxli*ning *oboxli* shakliga o‘tishini qipchoq lahjasiga xos *«o»lanish* hodisasi bilan bog‘lash mumkin (*anor-onor, arqon-orqon* kabi).

Umuman olganda, Surxondaryo o‘zbek qo‘ng‘irot urug‘i tarkibiga kiruvchi bir qancha etnonimlar ko‘plab fonetik variantlarga ega. Mazkur etnonimlarning ayrimlari semantik jihatdan farqlilikka ega bo‘lsa, ayrimlari shunchaki shakliy har xil. Ularning aniq etimologiyasini topish anchayin mushkul ish. Shunday bo‘lsada, manbalarda keltirilgan ilmiy-tarixiy ma’lumotlarni xalq orasida mavjud qarashlar bilan qiyoslab, ilmiy mulohazalar yuritildi. Mazkur etnonimlar etimologiyasiga oid izlanishlarimiz davom etmoqda.

Rezyume. Mazkur maqolada turli tarixiy manbalarda keltirilgan ma’lumotlar, ilmiy tadqiqot ishlari hamda xalq etimologiyasiga oid qarashlar asosida qo‘ng‘irot urug‘i tarkibiga kiruvchi tortuvli va oboxli etnonimlarining etimologik tahlili yoritilgan. Shuningdek, oboxli etnonimining variantlari orasidagi fonetik-fonologik tafovutlar aniqlanib, o‘ziga xos nomlanish tarixi o‘rganilgan.

Resume. This article discusses the etymological analysis of the tortuvli and oboxli ethnonyms that make up the bells seed, based on information from various historical sources, scientific research, and folk etymology views. It also identifies the phonetic-phonological differences among the variants of the oboxli ethnonym and studies its unique naming history.

Резюме. В этой статье на основе различных исторических источников, научных исследований и взглядов народной этимологии представлен этимологический анализ этнонимов тортулви и обохли, входящих в состав рода Кунгират. Также выявлены фонетико-фонологические различия между вариантами этнонима обохли и изучена его уникальная история именования.

[1] Нафасов Т. Қашқадарё қишлоқномаси. – Тошкент: Муҳаррир, 2009. – Б. 38.
[2] Нафасов Т. Yuqorida keltirilgan manba. – B. 379.
[3] Марқаев К. Ўзбек тили этнонимларининг лисоний тадқиқи: Филол.фан. номз. дис. – Тошкент, 2007. – Б. 79.